

**TOLERANTLIK FENOMENINING IJTIMOYIY FALSAFIY
MANBALARDAGI TALQINI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14199018>

Nazaraliyeva Marxabo Xayitboyevna

*O'R QKA psixologiya va pedagogika kafedrası
dotsenti*

E-mail: nazaraliyevamargo@icloud.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada tolerantlik tushunchasi nazariy jihatdan yoritilib, shaxsda tolerantlikni namoyon bo'lishi muammosini o'rganishdagi yondashuvlar keltirilib o'tilgan. Tolerantlik - keng ma'noda qo'llaniladigan tushuncha hisoblanib, har bir muayyan insonni uning fikri, nuqtai-nazari dunyoqarashi, e'tiqodini qanday bo'lsa shundayligicha, ya'ni, inson individualligini o'z etiqodidan voz kechmagan holda qabul qila olish qobiliyatidir.

Kalit so'zlar

tolerantlik, tolerantlik chegaralari, polimodal shaxs, bag'rikenglik, tan olish, evtanaziya individuallik.

Abstract

In this article, the concept of tolerance is explained theoretically, and approaches to studying the problem of the manifestation of tolerance in a person are presented. Tolerance is a concept used in a broad sense. It is the ability to accept one's faith as it is, i.e., the individuality of a person without giving up one's faith.

Key words

tolerance, limits of tolerance, polymodal personality, tolerance, recognition, euthanasia, individuality

Jahon miqiyosida «**tolerantlik**» tushunchasi XX-asr oxirida BMT tomonidan ishlab chiqilgan va 1995 yilda YUNESKO Bosh konferentsiyasida tasdiqlangan "Tolerantlik tamoyillari deklaratsiyasi" kabi muhim xalqaro hujjatning yaratilishi bilan keng miqiyosda qo'llanila boshladi. Kontseptsiyaning batafsil talqinida yozilishicha «Tolerantlik o'zaro hurmat, o'zgalarni qabul qilish va madaniyatlarning butun hilma-hilligini, o'zini namoyon qilish shakllarini va inson individualligining namoyon bo'lishini to'g'ri tushunishdagi hilma-hilligidagi uyg'unlikdir. Bu nafaqat

ma'naviy burch, balki siyosiy va huquqiy zaruratdir. Tolerantlik tinchlikka erishish imkonini beruvchi va urush madaniyatidan tinchlik madaniyatiga olib boradigan fazilatdir» [1,B.134-136] Tolerantlik muammolarini o'rganishga yondashuvlarning qiyosiy tahlili muammoning umumiyligiga qaramay, alohida nazariyalar bo'yicha tolerantlikning keng tahlil qilinmaganligini, tolerantlik muammosini kengroq o'rganishimizni taqozo etadi.

«Tolerantlik» tushunchasining turli nuqtai nazardan ta'riflari mavjud. Entsiklopediyada keltirilgan ta'rifda «tolerantlik (*lotincha tolerantio - sabr so'zidan*) boshqa odamlarning fikrlari, e'tiqodi qarashlari va xatti-harakatlariga bag'rikeng bo'lish sifatida ta'riflanadi» [2,B.62]

Psixologik-pedagogik lug'atda keltirilishicha tolerantlik berilgan jasorat, ichki kuch, muloqotdagi xushmuomalalik shartlari va insonning ijtimoiy-psixologik xususiyati ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi. «Sabr-toqatli bo'lish diqqatga sazovordir. Sabrsizlik shaxsning qarama-qarshi xususiyati - muvozanatsizlik va o'zini tuta olmaslik belgisi sifatida ta'riflanadi» [3,B.928]

Tolerantlik tushunchasiga turli soha mutaxassislari ta'rif berib o'tganlar. Jumladan, tolerantlik falsafiy ma'noda - lotincha chidam, chidamlilik, toqat qilish, kengfellik ma'nosida bag'rikenglik, halimlik va hayrihohlik tushunchalarini ifodalaydi..

Falsafiy asarlar asosida tolerantlikni qaysi o'rinlarda namoyon bo'lishiga qarab, turlicha guruhlaydilar: Falsafa fanlari doktori G'.Navro'zova talqiniga ko'ra:

Insoniy tolerantlik- insonning butun borliqqa muhabbati va uyg'un harakati.

Oilaviy tolerantlik oila eshigining va oila ahli qalbining ochiqligi, mehmondo'st mehribon va g'amhxo'r bo'lishi. [4,B.98]

Mahalliy tolerantlik - qavm-qarindosh, qo'ni-qo'shni, turli din va millat vakillarining hamjihatlik va hamkorlikda bir-birlariga o'zaro yordam qo'lini cho'zib yashashi.

El-yurt tolerantligi- mamlakat ahli bir-birining urf-odat, e'tiqod, g'oyalarini tan olib hamkor va hamjihat bo'lib hayot kechirishi.

Xalqlar va davlatlararo tolerantlik - millati, irqi, jinsi, darajasi, yashash joyidan qat'iy nazar birlik va do'stlikda yashashlari.

Abduholiq G'ijduvoni ta'limotidagi bag'rikenglik turiga qarab quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga olgan:

Etno-psixologik bag'rikenglik - har bir xalq, qabilaning urf-odati, qadriyati ruhiy o'ziga xosligini tan olish, qadrlash, hurmat qilish, qabul qilish

Milliy bag'rikenglik - turli millatlarning yonma-yon tenglik va do'stlik asosida yashashi.

Irqiyl bag'rikenglik - turli irqdarning teng huquqdiligini tan olib ular bilan bahamjihat yashashi.

Jinsiy bag'rikenglik - jinslar o'rtasidagi tenglikni tan olish, ayollarni e'zozlash, qadrlash.

Diniyl bag'rikenglik - turli xil diniyl e'tiqodga ega bo'lgan kishilarning bir manzil-makonda ezgu niyatlar bilan hamkorlik va murosada yashashi.

Iqtisodiy bag'rikenglik - iqtisodoy yordam, teng munosabatga asoslangan hamkorlik. Ijtimoiyl-siyosiy bag'rikenglik - jamiyatdagi mol-mulki, nufuzi, siyosiy qarshlaridan qat'iy nazar o'zaro teng huquqli insonlar sifatida tan olish va ular bilan muloqotda bo'lish.

Umuminsoniy bag'rikenglik - barcha insonlarni e'zozlash, qadrlash va teng munosabatda bo'lish.

Bizningcha har bir kishida o'zgani hurmat qilish hissini tarbiyalash tolerantlik muammosini yechishni osonlashtiradi. Bunda quyidagilarga ahamiyat berish taqozo qiladi

Tan olish - o'zga millat vakilini tan olish unda o'zi uchun aziz bo'lgan boshqacha qadriyat, mantiqiy fikrlash, turmush tarzi, madaniyat mavjudligini anglab yetishdan iboratdir.

Qabul qilish - bu o'zga din va millat vakilining bizga nisbatan farqli jihatlariga ijobiy munosabatda bo'lish munosabatda bo'lish demakdir.

Tushunish - o'zga din va millat vakillining ichki dunyosini ko'ra olish, unga o'zi va o'zgalar nuktai-nazaridan yondashish demakdir.

Tolerantlik chegaralari to'g'risidagi muammo uni tadqiq qilgan Platon "chidamlilik paradoksi" ni ta'riflagan: chegaralanmagan chidamlilik chidamlilikni tamom qiladi. Agar chidamsizlarga nisbatan cheksiz chidamli bo'lib, chidamli jamoani[5,B.105] chidamsizlardan himoyalanimasa, chidamlilar yutqazadilar.

G.U. Soldatova tolerantlik chegaralari muammosini tolerantlik va beparvolik, konformizm, loqaydlik chegaralari muammosi bilan bog'lab tushuntirganiga guvoh bo'lamiz. Chidamlilik va beparvolik - bu bir-birini inkor etuvchi tushunchalardir, ya'ni chidamlilik muholiflik qiluvchi boshqa pozitsiyani, anglatadi. Bunda individ boshqa, ikkinchi fikrga qo'shilmasa ham lekin uning mavjudlik huquqini tan oladi.

Chidamlilik chegaralari haqidagi savol ko'pchilik olimlarimizni qiziqtirgan ularda turli xulosalarni hosil qilgan

1. Etnik kelib chiqishiga ko'ra "tolerantlik" baholovchi kategoriyadir. Biz o'zimizga, boshqa kishilarga, o'zimizning va boshqalarning hatti- harakatlariga hamma tan olgan pozitsiyalarga mos ravishda baho berishimizdir.

2. Tolerantlik tushunchasi polimodal tushunchalar qatoriga kiradi ya'ni hamma qabul qilgan aniq bir ta'rifi yo'q hisoblanadi. Masalan, muhabbat, rahmshafqat, hamdard bo'lish va boshqalar hamma tan olgan ijobiy tushunchalardir. Nafrat, yovuzlik, yolg'onchilik va shu kabilar salbiy xislatlar hisoblanadi. Lekin bu qadriyatlar ham yetarlicha mavhumdir, shu tufayli ularga nisbatan chidamlilik chegarasini aniqlash qiyin.

3. Qadriyatlar hamma tomonidan tan olinmagan bo'lsa ham, chidamlilik chegarasini aniqlash qiyin kechadi. Evtanaziya, najot uchun yolg'on ishlatish, abort, qaytmas og'ir simptomli bemorlar hayotini saqlab qolish, jonivorlar ustida tajriba o'tkazish kabi ijtimoiy hodisa va hatti-harakatlarni "yaxshi-yomon" nuqtai nazaridan baholash qiyinligini misol tariqasida ko'rsatishimiz mumkin.

Fikrimizga **xulosa** qilib aytganda, tolerantlik - shaxsning ruhiy holatini va muvozanatini tiklash, muhitga muvafaqqiyatli moslashish, adovatga yo'l qo'ymaslik va uni o'rab turgan olam bilan ijobiy munosabatlarni o'rnatish va rivojlantirish maqsadida muammoli, nizoli va inqirozli vaziyatlarda tashqi muhit bilan faol murosalari aloqa qilish qobiliyatini belgilovchi birlashma, integral xususiyat sifatida namoyon bo'ladi va shaxsni ideallaikga yetaklaydi. Biz tolerantlikni passiv deb qarolmaymiz u aslida maksimal darajadagi aktivlikdir. Tolerantlikni pozitiv tushunishga uning qarama-qarshiligi - o'zining qarashlar tizimi, turmush tarzi, o'zi tegishli bo'lgan guruhi boshqa hammadan yuqori turishiga qat'iy ishonishga asoslangan intolerantlik yoki chidamsizlikni aniqlash orqali erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Декларация конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г). Ст.
2. Большая энциклопедия : в 62 т. - Москва : ТЕРРА, 2006. - Т
3. Психолого-педагогический словарь / [под ред. Е. С. Рапацевич]. - Минск: Современное слово, 2006. - 928 с.
4. М.Н.Аминов. - Т.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.
5. Вульффов Б.З. Воспитание толерантной личности: сущность средства // Внешкольник. 2002. - №6.с105